

RAZVOJNE PERSPEKTIVE ZAHODNEGA BALKANA

Najhitreje rastoči del evropskega gospodarstva se še vedno bori z brezposelnostjo, medtem ko je v elektronskem sodelovanju z državnimi organi skokovito napredoval. | Franjo Štiblar

Termin Zahodni Balkan - regija, ki jo sestavljajo države nekdanje Jugoslavije brez Slovenije in z Albanijo, - je uvedla EU za (potencialne) vstopne kandidatke, pri čemer Hrvaška v veliki meri odstopa od povprečja navzgor, Kosovo pa navzdol. Regija je ključni ciljni trg za slovensko gospodarstvo, na katerem se lahko krepí za uspešno uvrstitev med razvite države v konkurenčnem boju v okviru EU in tudi širše v svetu.

Najbolj zaskrbljuje brezposelnost

Zahodni Balkan dosega zgolj tretjino povprečja EU glede na življenjski standard (BDP na osebo). V tem desetletju se je postopoma vendarle začel proces gospodarskega dohitevanja EU. Da se zaostanek ne bi povečeval, bi moral BDP v tej regiji, ob predpostavki majhnih sprememb v rasti prebivalstva, rasti približno trikrat hitreje kot v EU. Tako je predvidena rast BDP med leti 2008 in 2010 okoli 6-odstotna, kar je približno trikrat več kot v EU27. Čeprav svetovna recesija in pok finančnega balona nista zaobšla niti regije Zahodnega

Balkana in čeprav je institucionalno še precej izolirana, bo ob Rusiji in njej pripadajoči Skupnosti neodvisnih držav (nekdanja Sovjetska zveza) Zahodni Balkan v nekaj letih postal najhitreje rastoči del evropskega gospodarstva.

Do srede tega desetletja je regija sicer dosegala gospodarsko rast, a brez večanja stopnje zaposlitve (»jobless growth«). V zadnjih nekaj letih se zaposlenost sicer izboljšuje, brezposelnost, ki je največja makroekonomska slabost, pa se postopno zmanjšuje. Še vedno pa je brezposelnost v nekaterih članicah regije nevzdržno visoka.

Najprej stabilnost, nato rast?

Tudi zaradi pritiska zunanjih nadzornikov Mednarodnega denarnega sklada (IMF), Svetovne banke in EU so države Zahodnega Balkana stabilnosti v zadnjem desetletju namenile prednost pred rastjo. V doseganju notranje stabilnosti gospodarstva, torej pri zniževanju inflacije in zmanjševanju proračunskega primanjkljaja, so uspešnejše kot glede plačilnobilančnega ravnovesja. Vse po vrsti imajo velik pla-

MAKROEKONOMSKI KAZALCI DRŽAV ZAHODNEGA BALKANA, 2007-2010

Država	leto	ALB	B&H	HRV	MAK	ČG	SRB	KOS
Rast BDP	07	6.0	6.6	5.7	4.9	7.0	6.5	3.5
	08	6.2	6.5	5.0	4.5	6.5	6.0	4.0
	09	6.1	5.0	4.5	5.0	6.0	5.0	5.0
	10	6.2	6.0	5.0	5.5	6.0	5.5	5.5
Inflacija	07	3.6	1.5	5.8	2.3	8.0	8.3	2.0
	08	3.3	3.3	3.0	3.0	4.0	7.0	3.0
	09	3.1	2.0	4.0	3.0	3.5	4.0	3.5
	10	3.0	2.0	3.5	3.0	3.0	3.0	3.0
Brezposelnost	07	13.5	29.0	9.8	35.0	20.0	21.1	41.0
	08	13.1	28.0	9.4	34.5	15.0	20.8	40.0
	09	12.0	28.0	9.4	34.0	14.0	23.0	38.0
	10	11.0	27.0	9.0	33.0	12.0	23.0	35.0
Tekoči račun/BDP	07	-10.8	-17.1	-8.0	-0.4	-33.0	-14.2	-38.2
	08	-8.5	-17.5	-7.4	-1.7	-30.0	-13.6	-37.0
	09	-7.1	-10.6	-7.3	-2.4	-35.0	-12.7	-32.0
	10	-8.0	-9.8	-7.3	-2.2	-30.0	-12.0	-30.0
Proračun/BDP	07	-0.1	2.3	-2.0	1.5	3.0	-2.0	6.5
	08	0.1	2.0	-2.3	-0.5	1.0	-1.5	
Javni dolg/BDP	07	54.5	21.8	40.5	30.0	43.0	35.3	...
	08	53.7	21.0	40.0	28.0	40.0	27.5	
Zunanji dolg/BDP	07	22.0	58.5	86.0	34.0	28.0	60.2	52.2
	08	21.5	59.6	86.8	32.0	30.0	59.5	

Viri: WIW Dunaj, ICEG Budimpešta, EC EU Bruselj, IMF, The World Bank, EIPF, Ljubljana

Opomba: vsi kazalci so izraženi v odstotkih

čilnobilančni primanjkljaj, v povprečju preko deset odstotkov BDP letno, delno tudi zato, ker v prid zniževanja inflacije in po nasvetih IMF uporabljajo neke vrste fiksiranja tečaja (ang. nominal anchor).

Inflacijski pritiski

Gospodarske neviščnosti, ki so se začele v svetovnem gospodarstvu v letu 2007, so se dotaknile tudi regije. Inflacijski pritiski se zaradi dviga cen nafte in hrane prenašajo naprej, tako da bo dejanska inflacija v 2008 vsaj dvakrat tolikšna, kot je bila sprva predvidena. Vse države so namreč uvoznice energije in v veliki meri tudi hrane, čeprav imajo za razvoj kmetijstva in pridelave hrane tudi doma večinoma relativno ugodne naravne pogoje.

Do leta 2010 bo predvidena rast BDP na Zahodnem Balkanu kar trikrat višja kot v EU27.

Na finančnem področju so borzni indeksi držav regije od leta 2005 sprva (pre)hitro rasli, od sredine leta 2007 pa so v še hitrejšem padcu. V veliki meri so k rasti borznih indeksov in števila poslov na borzah prispevale banke s kreditno ekspanzijo. Slednja že povzroča prve težave dobičkonosnosti in solventnosti bank. Ne gre za krizo drugorazrednih hipotekarnih kreditov (čeprav je eksplozija cen nepremičnin tudi nevarnost, ki se bo morala enkrat obrniti ob puku balona), temveč za krizo lombardnih kreditov za nakup vrednostnih papirjev.

Vključevanje prebivalstva v trgovanje na borzi je včasih videti kot legitimirano uveljavljanje piramidnih shem. Več kot podvojeni borzni indeksi, kapitalizacija borze in znesek bančnih kreditov v enem letu, je vsekakor znak napihovanja finančnega balona, ki bo enkrat moral počiti. Vprašanje je le, ali bo na mehek (zeleno) ali na trdi način (»soft or hard lending«). Podobnost z dogajanjem v Sloveniji v globalizacijskih razmerah ni slučajna.

Če je javni dolg v novo nastalih državah z ozemlja nekdanje Jugoslavije sorazmerno majhen (pod trideset odstotkov BDP), pa se zunanji dolg zaradi velikih tekočih primanjkljajev povečuje in to kljub precejšnjemu neto prilivu tujih neposrednih naložb v regijo od leta 2005, pa tudi kljub znatnemu prilivu nakazil zdomcev (vsaj desetina BDP letno v povprečju; v nekaterih državah skoraj petina). V zunanji zadolženosti prednjači zlasti Hrvaška.

Zunanji nadzor namesto domačih tajkunov?

Privatizacija družbenega (v Albaniji državnega) premoženja se je v regiji zožila na prodajo tujcem ('foreignizacija') oziroma domačo tajkunizacijo, pri čemer so nekateri kupci iz tujine samo slamnati osebki, za katerimi se skrivajo domači novodobni bogataši. Finančni sektor je skoraj v celoti v tuji lasti, realni sektor pa v lasti domačih tajkunov, kolikor še ni privatiziran.

Članice regije so ostale brez ekonomske suverenosti, saj z ukrepi lastne ekonomske politike ne morejo več uveljavljati lastne razvojne strategije. Makro instrumentom politike so se ekonomske (vlada) in finančne (centralna banka, institucije finančnega nadzora) avtoritete v državi v veliki meri morale odpovedati, ker so vse članice regije v pogojujočem razmerju z IMF, delno pa tudi z EU, s katero imajo razvit nekakšen 'pogodbni odnos', ki jih omejuje podpisani Dogovor o stabilnosti in pridružitvi. S prodajo tujcem (ali domačim tajkunom) pa so v zajetni meri izgubile tudi mikro instrumente ekonomske politike za uveljavitev domače državne gospodarske strategije. Tajkunom, tudi v povezavi s politično elito na oblasti, tuj

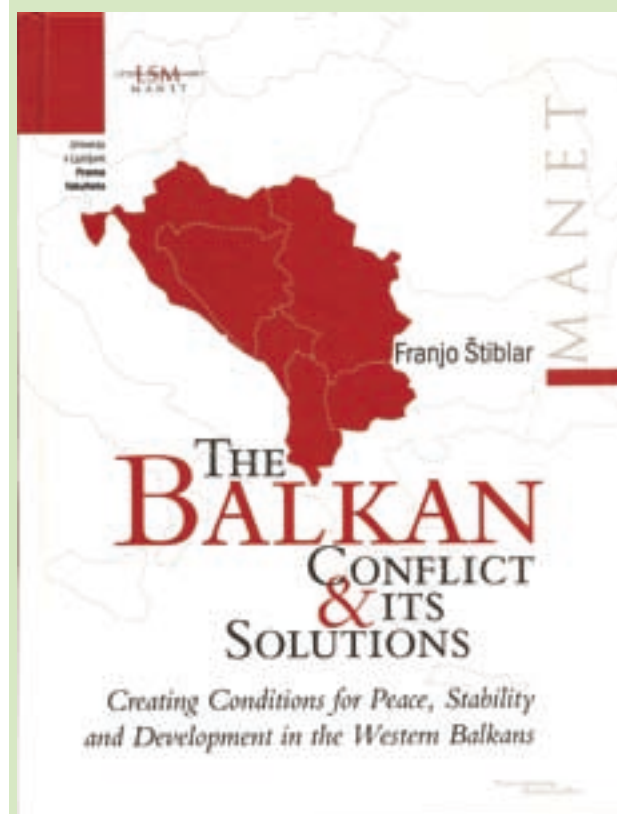
nadzor seveda ne ustreza najbolj, saj jih ovira pri uveljavljanju lastnih poslovnih interesov. S tega vidika je morda celo boljši zunanji nadzor z izgubo suverenosti kot pa domača suverenost z možnostjo zlorabe v zasebne, tajkunske namene in v večjo škodo državi.

Socialno bolj razviti kot gospodarsko

Liberalizacija domačega trga in odnosov s tujino je presegla primer-no stopnjo glede na raven razvitosti držav, kar prispeva k močnemu in hitremu prenosu zunanjih realnih in finančnih šokov na domača gospodarstva, lahko sicer pozitivnih, še v večji meri pa negativnih, v zadnjem letu, dveh. Po oceni EBRD so članice Zahodnega Balkana že prehodile preko dve tretjini poti v tranziciji, pri čemer je njihov največji zaostanek v izgradnji infrastrukture.

Pod svetovnim povprečjem ostajajo glede globalne konkurenčnosti, administrativnega upravljanja in predvsem prevelike korupcije,

KONFLIKT NA BALKANU IN REŠITVE

Avtor članka Franjo Štiblar je lani izdal knjigo *The Balkan Conflict and its Solutions: Creating Conditions for Peace, Stability and Development in the Western Balkans*. V njej nakazuje, da so kulturne razlike, odstopanja v ekonomskem in družbenem razvoju, pa tudi demografski trendi Zahodnega Balkana prispevali k konfliktom iz 90-ih let prejšnjega stoletja na tem področju. Razpad nekdanje Jugoslavije in temu sledeče vojne so terjale množične žrtve, materialno izgubo in destabilizacijo regije, pa tudi Evrope kot celote. Edini logični cilj je zato ponovno integracija, ki bi doprinesla pozitivne učinke tako za prebivalce Zahodnega Balkana kot tudi širši mednarodni skupnosti, ki naj ostane vpletena na primeren način. **T.B.**

PRIMERJAVA ZAHODNEGA BALKANA S SLOVENIJO

Država	ALB	B&H	HRV	MAK	ČG	SRB	KOS	SLO
BDP na prebivalca, po kupni moči, 2006 EU = 100	21	26	52	28	33	33	(13)	88
Neto plače, v EUR	...	343	702	250	366	347	...	945
Širši denar / BDP	...	71.6	76.7	48.3	114.3	36.4	...	56.4
Bančna koncentracija*	...	926	1270	1526	1917	569	...	1321
Posojilo bank zasebnemu sektorju								
- rast, v odstotkih	29.3	15.8	39.0	182.9	40.5	...	33.8	
- delež v BDP	28	59.1	71.2	36	95.7	34.1	37	82.1
Saldo tekočega računa / BDP povprečje 2005-07	-7.8	-16	-11	-1.5	-26	-14	-38	-3
TNI **/ BDP, 2005-07 e-država	4	7	5	3.5	23	7.5	...	1.5
- indeks***	.467	.4509	.5650	.4866	.4282	.4828
- rang	86.	94.	47.	73.	100.	77.

Viri: ICEG, WIIW, CBCG, EIPF; kjer ni posebej označeno, so podatki iz leta 2007

Opombe:

*Bančno koncentracijo meri HH Indeks, ki je med 1 (popolna razpršitev) in 10.000 (le ena banka);

**NTI = tuje neposredne naložbe

*** e-država, vrednost indeksa je med 0 in 1, rang velja v okviru 200 držav, ki jih analizira OZN

nad svetovnim povprečjem pa so pri svobodi medijev in gospodarski razvitosti, pri čemer so po indeksu človekovega razvoja (socialni vidik) bolj razvrščene kot po gospodarski razvitosti, kar je pozitivnih ostane nekdanje SFR Jugoslavije.

Zahodni Balkan (brez Kosova) je na 79. mestu (od 200) glede na državno pripravljenost za elektronsko vključitev.

Posebno področje institucionalnega približevanja držav Zahodnega Balkana EU je elektronsko sodelovanje z državnimi organi (eGovernment). Glede tega izračunava OZN poseben indeks državne pripravljenosti za elektronsko vključitev. Indeks vključuje razširjenost interneta, indeks telekomunikacijske strukture in človekove uporabe IT. Po njem je Zahodni Balkan (brez Kosova) v letu 2008 na 79. mestu med dvesto članicami OZN. Hrvaška, na 47. mestu, daleč prednjači. Še v letu 2005 so se države znašle na 102. mestu, v zadnjih treh letih pa so dodobra prehiteli povprečje, kar je za nastop tujih vlagateljev zelo pomembno.

Nove plinovodne poti

V današnjem času pa je za tuje vlagatelje pomemben tudi energetski profil držav Zahodnega Balkana, ki so vse neto uvoznice energije. Plina potrošijo skoraj dvakrat toliko, kot ga proizvedejo. V preteklem desetletju edino Makedonija in Albanija nista uvozili naravnega plina, medtem ko Bosna in Hercegovina vse, kar potroši, tudi uvozi. Za države regije je pomembna izgradnja plinovodov iz Rusije v zahodno Evropo, saj običajno olajša oskrbo države, če gre preko nje.

V naslednjih petih letih bosta zgrajeni dve konkurenčni plinovodni poti in obe peljeta iz Rusije v zahodno Evropo. Slednja bo namreč uvozila kar osemdeset odstotkov naravnega plina. Gre za severni plinovod Nabucco, ki ga financirajo tudi Avstrija, Nemčija in Madžarska, ter za južni plinovod, ki ga financirata Italija in Rusija.

Oba se stekata v Bolgariji, od tam naprej pa bo tek el predvideni severni plinovod preko Romunije in Madžarske (z možno vključitvijo Srbije) do Avstrije, Nemčije in Beneluksa, južni plinovod pa preko Srbije, Makedonije, Grčije in Albanije proti Italiji.

Kje se umesti Slovenija?

Za slovensko gospodarstvo je razvoj Zahodnega Balkana izredno pomemben, saj pomeni ta regija približno dva do trikrat večji trg od domačega in - ob približno ena in pol krat hitrejši rasti v prihodnje - vsaj trikrat večji ciljni trg, kot je slovenski.

Politični razvoj in stabilizacija regije nista premočrtna, vendar je treba načrtovati na daljši rok. Že samo prva polovica leta 2008 je prinesla kritične volitve v Srbiji in v Makedoniji, prav tako se razmere v Bosni in Hercegovini še vedno urejajo prepočasi. To pa ni enostavno.

Slovensko gospodarstvo je doslej že znalo izkoristiti prednosti, ki jih ima pred drugimi državami pri poslovanju z regijo: razumevanje jezika, kulture, obstoječe poslovne vezi in splošno sprejemljivost Slovenije kot partnerja med ljudmi in v gospodarstvu. Politika bo morala poskrbeti, da s svojim ravnanjem ne bo ovirala ekonomskega sodelovanja z državami regije.

Slovenija svojega cilja, da se uvrsti med ekonomsko razvite članice EU, ne bo dosegla brez celovitega intenzivnega nastopa v tujini. Morala bo izvažati kapital in izravnati tekočo bilanco s tujino. Pri tem bodo naravni ciljni trgi vzhodne Evrope ključnega pomena, med njimi pa, ob Rusiji, Ukrajini in novih članicah EU, še posebej trgi držav Zahodnega Balkana. Dejstvo je, da je Slovenija ekonomska bolj povezana z razvitimi članicami EU, pri čemer pa je uveljavljanje prednosti v manj razvitem delu Evrope ključ do položaja suverene samostojne razvite članice - ne le province EU. ■

Franjo Štiblar je redni profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani in znanstveni svetnik na Ekonomskem inštitutu Pravne fakultete.